

QUINTUS
HORATIUS
FLACCUS

DE ARTE POETICA
O UMĚNÍ BÁSNICKÉM

EPISTOLA AD PISONES
vulgo Liber DE ARTE POETICA dictus

Humano capiti cervicem pictor equinam
 Iungere si velit, et varias inducere plumas
 Undique collatis membris, ut turpiter atrum
 Desinat in piscem mulier formosa superne:
 5 Spectatum admissi risum teneatis, amici?
 Credite, Pisones¹, isti tabulae fore librum
 Persimilem, cuius, velut aegri somnia, vanae
 Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
 Reddatur formae. ¶ Pictoribus atque poëtis
 10 Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.
 Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim,
 Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
 Serpentes avibus gementur, tigribus agni.
 Inceptis gravibus plerumque et magna professis
 15 Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
 Assuitur pannus², cum lucus et ara Dianae
 Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,
 Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus,
 Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
 20 Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes

¹ Nejčerstvějšími kandidáty jsou L. Calpurnius Piso Caesoninus, konzul na rok 58, který vskutku měl dva syny, z nichž jeden, Lucius Calpurnius Piso pontifex, byl rovněž politikem (konzul na rok 15) a snad i amatérským básníkem. O mladším ze synů není nic známo.

² *Purpureus pannus* – příslovečný purpurový cár či hadr, obraz užívaný pro prvky vložené na nevhodné místo, metaforicky kotví v oblastech šití a tkaní, z nichž často čerpá antická rétorika a literární teorie.

Zkuste si, přátelé, představit akt s šíjí koně a na ní¹ –
 dle gusta mistrova – hle, hlavu člověčí! Nebo údů
 neladnou směs v šatu z pestrého peří... Či poprsí krásky,
 jejíž trup (jak obludné!) dole přechází v rybu.
 5 Nebyl by bez nadsázky k popukání ten pohled?
 Jak rodný bratr takové malby (a na to, mí drazí
 Pisoni, vezměte jed) bude text plný podivných figur,
 podobný snu, jenž se blouznícím zdá a postrádá hlavu
 i patu. – *Jenomže malířský stav a stejně tak básník*
 10 *se vždycky těšili z práv a možností experimentu!*
 Víím: vždyť jsme tolerantní a od druhých čekáme totéž.
 Krotká zvěř se však nemůže pást spolu s dravci a není
 přípustný ptáko-plaz či kříženec beránka s tygrem!
 Velebný tón prvních vět často slibuje závažné opus –
 15 načež se líčí háj, chrámek Diany, bystřina loukou
 kličkující či zas líný Rýn, duha v závoji deště...
 Pentlením purpurovým se ta dílka porůznu zdobí
 s cílem umocnit lesk – leč výsledný dojem? Jak nevhod
 sem zabloudil nach! Anebo: co ten cypřiš, jenž vzlíná
 20 z vln, v nichž na přání tone ztroskotanec (už ti rádně

¹ I. POEMA (1–118).

Vv. 1–37: Výklad jednoduchosti a jednoty (*simplex et unum*) dominuje první části básně, věnované hledání vhodnosti, přiměřenosti užitých prostředků (*decorum*). Začíná groteskně právě příklady, které svědčí o pravém opaku, o neschopnosti vhodně skloubit jednotlivosti v celek. Teprve potom (38–44) se autor dostane k první pozitivní poučce: látku je třeba vybrat úměrně silám a zpracovat ji ekonomicky.

Navibus, aere dato qui pingitur?^{III} Amphora coepit
 Institui: currente rota cur urceus exit?
 Denique sit quidvis simplex duntaxat et unum.
 Maxima pars vatium, pater et iuvenes patre digni,
 25 Decipimur specie recti. Brevis esse laboro,
 Obscurus fio;^{IV} sectantem levia nervi
 Deficiunt animique; professus grandia turget;
 Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
 Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
 30 Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum:
 In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.
 Aemilium circa ludum faber imus^V et unguis
 Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
 Infelix operis summa, quia ponere totum
 35 Nesciet: hunc ego me, si quid componere curem,
 Non magis esse velim, quam naso vivere pravo,
 Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
 Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
 Viribus, et versate diu, quid ferre recusent,
 40 Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,

III Žebrající trošečníci nosovali na krku obrázek ztroskotání lodi malovaný na dřevě, aby probouzeli soucit – srv. *Iuvenalis* 14, 301. Do takového obrázku se ovšem malba cypřiše, na které se malí specializoval, nehodila.

IV *Brevis esse laboro, obscurus fio* – usiluji o stručnost a stávám se nesrozumitelným (srv. Vančurova Antonína *Důru z Rozmarného léta*, který „na své cestě za výrazem“ došel podle kanovníkových slov „až k stupni nesrozumitelnosti téměř zajímavé“).

V *Aemilius Lepidus* byl prý skutečně majitelem gladiátorské školy nedaleko fora; ke zdem školy přiléhaly taberny a krámky řemeslníků.

zaplatil!)? Jen proto, že cypřiš umíš jak živý?
 Měl to být džbán... tak proč z točny kruhu ti vyvstává hrnec?
 Nakonec ať: jen když dílo má tvar a ten ladí s látkou!
 Pisone milý, i vy, hoši dorostlí otcí, snad víte,
 25 jak často my pěvci se necháme zmást zdáním nejlepší formy...
 Tak stručnost je cílem mým – a stávám se nejasným. Štáva
 a švih chybí autorům jalovostí. Sloh veleděl kypí
 bombastem. V prachu cest se pinoží ten, kdo se děsí
 smřeti. Kdo fádí námět chce ozvláštnit za každou cenu,
 30 ten delfínem zohyzdí les a mořskou hlubinu kancem.
 Chybí-li um, pak prchaje blátu, do louže šlápneš...
 – Tam, kde je gladiátorská škola Aemiliova,
 má dílnu řemeslník třetího řádu: i nehtík,
 lokýnku dokáže odlít v bronz... ale celek je k pláči.
 35 Proč? Chybí kompozice. (Jak nerad bych tvářil v tvář tvorbě
 byl v jeho kůži! Vždyť oč je to lepší než havraní vlas, černí
 očí vystavovat, a s křivým nosem tu strašit?)
 V souladu s vlastním talentem si vyberte látku,
 vy, kteří hodláte psát, a dlouho važte, zda břímě
 40 snese váš hřbet, nebo setřese. Tomu, kdo skromně si zvolí,

Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
 Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
 Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
 Pleraque differat et praesens in tempus omittat;
 45 Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
 In verbis etiam tenuis caustusque serendis,
 Dixeris egregie, notum si callida verbum
 Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est,
 Indiciis monstrare recentibus abdita rerum:
 50 Fingere cinctutis non exaudita Cethegis^{VI}
 Continget dabiturque licentia sumta pudenter,
 Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
 Graeco fonte cadent, parce detorta. Quid autem
 Caecilio Plautoque dabit Romanus, ademptum
 55 Virgilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca
 Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
 Sermonem patrium ditaverit et nova rerum
 Nomina protulerit? Licuit semperque licebit
 Signatum praesente nota producere nomen.
 60 Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,

^{VI} M. Cornelius Cethegus, konzul za druhé punské války, patricijský politik, je tu personifikací starých Římanů, kteří ještě nosili starodávny *cinctus*, široký pás nahrazující pod togou tuniku tak, že ramena zůstávala nahá. Adjektivum *cinctus* nalézáme v klasické latině pouze zde a u Ovidia (*Kalendář V*, 101).

se bohatství vět bude hravě roubit v přehlednou stavbu.
 Té stavby účinný půvab se řídí (leda se mylím)
 heslem: Dej právě teď prostor tomu, co zaznít má nyní!
 Vše ostatní, pěvče, smej a odlož na vhodnou chvíli.
 45 Tuto pasáž sem dej, tu vyhod: máš v ruce své dílo!
 Již ve volbě výraziva je na místě citlivý výběr.²
 Tak vzniká-li chytrým spojením omšelých slov nový význam,
 zrodil se čin hodný gramatika! A kdyby snad bylo
 zapotřebí dát jméno věcem až doposud skrytým,
 50 proč nesáhnout k tvorbě slov (což v rozumné míře je možné),
 jimž předkové tradice dbalí by sotva porozuměli?
 Stejně tak ujmou se hned slova nová či z řeckého zdroje
 a lehce jen přiohnutá. – Což nechce u Vergilia
 s Variem dnešní Říman, co u Plauta, u Caecilia
 55 chválí? A přece: jsem kárán i za to málo, jímž jazyk
 se snažím rozšířit... Vždyť dávno už Ennius, Cato
 a jejich mluva to byli, kdo náš mateřský slovník
 tak obohatili zástupem nových slov. Přece každý
 věk razí – zákaz nezákaz – mince, jež nesou punc doby.
 60 Stejně jak barevný šat rok za rokem střídají lesy,

² Vv. 46–72: Pojednání o výběru slovní zásoby se soustřeďuje k užití archaismů a neologismů. Horatiovi přátelé Vergilius a Varius tu zastupují soudobou literaturu (o mladších konkurentech neztratí Horatius nikdy ani slovo). Otce zakladatele, kteří se potýkali s nedostatečnou rozvinutostí latinského jazyka, představují Quintus Ennius a Marcus Porcius Cato Censorius. Titus Maccius Plautus a Caecilius Statius nejsou sice o nic mladší, ale poskytují příklad svobodného nakládání se slovní zásobou. Horatioův vztah k Plautovi není přitom příliš přátelský (viz dále v. 272 nn. a Ep II, 1, 58, 170–174).

Sám Horatius demonstruje regulérní možnost užití archaismů (viz v. 75 *querimonia*, v. 94 *delitigat*, v. 283 *obicit*), neváhá užívat *sesquipedia verba* (v. 97).

- Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
 Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
 Debemur morti nos nostraque^{VII}. Sive receptus
 Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
 65 Regis opus, sterilisque diu palus aptaque remis
 Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,
 Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
 Doctus iter melius;^{VIII} mortalia facta peribunt:^{IX}
 Nedum sermonis stet honos et gratia vivax.
 70 Multa renascentur quae iam cecidere, cadentque
 Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
 Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.
 Res gestae regumque ducumque et tristia bella
 Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.^X
 75 Versibus impariter iunctis^{XI} querimonia primum,
 Post etiam inclusa est voti sententia compos;
 Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
 Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.^{XII}
 Archilochum proprio rabies armavit iambo:^{XIII}
 80 Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni,^{XIV}

VII *Debemur morti nos nostraque* – smrt čeká nás i všechno, co je naše.

VIII Velképé zásahy do přírody, plánované už Caesarem, ale realizované až za Augusta, např. vytvoření umělého přístavu (*Portus Julius*) spojením lukrinské laguny s Avernským jezerem, vysušení pomptinského močálu a korekce toku řeky Tiberu, byly předmětem obdivu Horatiovy generace (srv. Vergiliovy *Zpěvy rolnické* II, 161–164).

IX *Mortalia facta peribunt* – činy smrtelníků pomínou.

X Eposy připisované Homérovi jsou psány hexametrem, šestistopým metrem, tvořeným spondejem nebo daktylem (příčerně pátou stopu zpravidla obsazuje daktyl).

XI *Versibus impariter iunctis* – elegického disticha tvořeného dvěma nestejně dlouhými verši, hexametrem a pentametrem, se užívá především pro elegii a epigram.

XII *Adhuc sub iudice lis est* – rozepře je dosud u soudce, věc ještě není vyřešena.

XIII Výklad o jambu viz vv. 251–254.

XIV *Socci* (nízké sandály používané v komedii) a *cothurni* (obuv používaná v tragédii) zastupují dva nejdůležitější druhy dramatu. *Kothurny* nabyly v římské době speciálního významu, protože se proměnily z obyčejných řeckých lehkých opánek v boty s vysokou podešví, které měly dodat herci potřebnou výšku. Anachronické přenášení římských zvyklostí na scénickou praxi řeckého divadla klasické doby má patrně svůj kořen právě tady a hlavně ve v. 280.

- jak první snáší se list, tak hynou i uvadlá slova
 a čerstvě vylíhlé pokolení se čile má k světu.
 I nás ovšem zánik čeká, i výtvořiny naše: ač Neptun
 už v Ostii neútočí, sám pevninou před vichry sevřen
 65 (jak triumfální to čin!), dřív mrtvý pomptinský močál
 ač dnes, brázděn rádlím, je sýpkou kraje a splavné má cesty,
 ač Tiber odklonil tok, kdysi zkázu nesoucí polím,
 a lepší cestu teď zná – čas odvěje každý čin lidský...
 Což teprv lidská řeč? Ta je navždy důstojně sošná?
 70 Leckteré z oněch slov, jež upadla v zapomnění, zas
 ožije, jiné, dnes módní, padne – jak zvyku se zlíbí,
 té nejvyšší autoritě, jež pravidly jazyka vládne.
 Jak vypadá verš přímo stvořený k líčení královských činů,³
 gest vůdců a válečných hrůz, nám jasně předvedl Homér.
 75 V dvojici veršů nestejných stop byl zpočátku vzlykot
 zakódován, až pak slova díky za splněná přání.
 Podnes však vědci se prou (a kauza se vleče), kdo těsná
 disticha elegická dal světu číst jako první.
 Z hněvu si Archilochos zbraň na míru vykoval – jamby:
 80 A ihned ovládl jamb jak vážnou, tak komickou scénu,

³ Vv. 73–98: Pojednání o verši a jeho vztahu k jednotlivým žánrům obráží antickou praxi, která připisovala každému žánru ustálené metrum. Výklad je organizován chronologicky podle rozvoje literatury: epiku následuje lyrika (podle alexandrijských teorií rozdělená do čtyř velkých skupin – na kultovní básně, epiniky, erotika a skolia), poté drama, kde je poukázáno na nutnost užít jambický verš adekvátně stylu (v této pasáži je zase Horatius blízký Aristotelovým teoriím – viz Aristotelova *Retorika* III, 7, které následuje i Cicero ve spisu *O nejlepší druhu řečníka*). Příklady jsou však nejprve překvapivě brány pouze z řecké literatury – epiku zastupuje Homér, lyriku Archilochos. Teprve v oblasti dramatu už autor čerpá ze společného kulturního dědictví – Thyestés, Péleus a Tělefos byli hrdiny řeckých i římských tragédií, Chremés, komický stařec, vystupoval stejně v komediích Aristofanových, Antifanových, Menandrových i Terentiových.

Alternis aptum sermonibus et populares
 Vincentem strepitus et natum rebus agendis.
 Musa dedit fidibus divos puerosque deorum,^{XV}
 Et pugilem victorem et equum certamine primum,^{XVI}
 85 Et iuvenum curas^{XVII} et libera vina^{XVIII} referre.
 Descriptas servare vices operumque colores
 Cur ego, si nequeo ignoroque, poeta salutor?
 Cur nescire pudens prave quam discere malo?
 Versibus exponi tragicis res comica non vult;
 90 Indignatur item privatis ac prope socco
 Dignis carminibus narrari^{XIX} coena Thyestae.
 Singula quaeque locum teneant sortita decenter.
 Interdum tamen et vocem comoedia tollit,
 Iratusque Chremes tumido delitigat ore;
 95 Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri
 Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque
 Proiicit ampullas et sesquipedalia verba,
 Si curat cor spectantis tetigisse querela.
 Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunt
 100 Et, quocunque volent, animum auditoris agunto.

XV *Divos puerosque deorum* – bohové a děti bohů, tj. héroové, jsou opěvání v hymnech.

XVI *Pugilem victorem et equum certamine* – epiniky, speciální druhy ódy, byly věnovány vítězům ve sportovních hrách.

XVII *Iuvenum curas* – erotika, milostné písně.

XVIII *Libera vina* – skolia (nebo též paroimia), pijácké písně.

XIX *Narrari* – srv. vv. 185–188; takové scény mají být vypravovány (např. poslem), ne však předváděny.

neboť on dává dramatu spád, jsa jakoby stvořen
 pro dialog, a nadto přehluší šum mimo scénu.
 Při lyře Euterpé zas opěvá nebeské otce
 a syny či vavříny získané v ringu a vítězné oře,
 85 lehký krok ovínění i chmury mladistvých lásek...
 Těch typických rysů, díky nimž dané metrum danému kusu
 dodává atmosféru, chce dbát: copak směl bych si říkat
 básník, na starých omylech lpě a líný se učit?
 Komická hra se zdráhá být podána tragickým veršem.
 90 Thyestés král, sama hrůzná krmě se vzpírá zas mluvě
 hovorové a té, která zaznívá v komických scénách.
 Každý krok předem pečlivě zvaž, ať je vše na svém místě.
 Pravda, sem tam i komedie se k patosu vzhopí,
 i Chremés pobouřen zle se vzteká plamennou řečí.
 95 A jindy zas hrdina tragické hry si nařiká slovy
 opěšalými: tak Péleus i Télefos, vyhnanci bídní,
 odloží – má-li se jejich žal zmocnit diváckých srdcí –
 monolog sáhodlouhý a s ním i pompéznost stylu.
 Vázaná řeč má být krásná⁴ – ba víc: jak flétna by znít měl
 100 verš, aby posluchač fascinován šel kamkoli za ním.

⁴ Vv. 99–126: Poezii nestačí formální dokonalost, která ji dělá krásnou (*pulchra*). Musí mít cosi, co ji činí nabitou emocemi (*dulcis*). Aby se divák mohl identifikovat s představovaným charakterem (jak to dělá autor, který ostentativně používá první osobu singuláru), musí být projev postav i jejich herecké ztvárnění adekvátní. Emoce tu zastupují krajní projevy jako smích a pláč, charaktery jsou pojaty jako skupiny dané samotnou přírodou (muži × ženy, mládí × staří) nebo postavením, které určuje štěstěna či náhoda (kupec, rolník). Jejich vlastností mohou také vyplývat z jejich etnického původu. Rovněž mytologické postavy, z nichž Horatius vybírá hlavně hrdiny s tragickým osudem, se musejí chovat v souladu s představami, které o nich panují.

Ut ridentibus arident, ita flentibus adsunt
Humani vultus: si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi: tum tua me infortunia laedent,
Telephe vel Peleu; male si mandata loqueris,
105 Aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum
Vultum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum, iuvat aut impellit ad iram,
110 Aut ad humum maerore gravi deducit et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum, divusne loquatur an heros,
115 Maturusne senex an adhuc florente iuventa
Fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.^{xx}
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge.
120 Scriptor honoratum si forte reponis Achillem:

^{xx} Kolchidáné jsou jako Médeia barbaršití a nevypočitatelní, Asyřané jsou zženštilí jako Xerxés, Argejšití jsou pravým opakem Thébanů, kteří jsou hrubí jako Kreón.

Úsměvným tvářím jde úsměv vsťříc, a slzy nám kanou,
pláče-li druhý... Přesvědčivě však, Pélee, musíš
předvádět žal – jen trpíš-li, Télefe, sám, potom tvými
strážněmi zjihnu i já až k slzám. Pakli však bídne
105 hraješ svůj part, asi usnu či začnu se smát. Slova plná
bolu jdou k truchlivé líci a hrozby zas k vzteklé,
strohá jde k mrzoutu řeč a k líci žertýře šprýmy.
Je totiž v řádu věcí, že nejprve v nitru nám ten či
onen čin štěstěny uvede cosi v chod – a my náhle
110 podlehnem slasti, zlosti či balvanu svíravé trýzně;
až pak se těch hnutí zmocní spád slov a sdělí je světu.
Pokud by byla řeč herce v příkrém rozporu s rolí,
smích zvedne ze sedadel jak šlechtu, tak všecek lid Říma.
Jasně je třeba rozlišit, kdo – zdali bůh, nebo hérós –
115 má řeč, zda zkušený kmet, či jinoch v rozpuku mládí,
počestná paní, či chůva, jež pilně práce si hledí,
obchodník na cestách, či rolník z brázd svého pole,
zda Asyřan, muž z Argu či z Théb, zda z Kolchidy rodem...
Tak Achilla chceš-li pro scénu vzkřísit, buď v homérickém duchu⁵
120 ho kresli, či po svém, pěvče, leč s pevnými rysy:

⁵ II. POESIS (vv. 119–294).

- Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
- 125 Si quid inexpertum scaenae committis, et audes
Personam formare novam, servetur ad imum,
Qualis ab incepto processerit et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere; tuque
Rectius Iliacum carmen diducis in actus
- 130 Quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati iuris erit, si
Non circa vilem patulumque moraberis orbem,
Nec verbo verbum curabis reddere fidus
Interpres, nec desilies imitator in artum,
- 135 Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex.
Nec sic incipies ut scriptor cyclicus olim:^{XXI}
„*Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.*“
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.^{XXII}
- 140 Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:

^{XXI} Latinský překlad řeckého verše připisovaného kyklickému básníkovi (tedy básníkovi, který psal kyklické eposy, soubor na sebe navazujících eposů, které podávaly řecké báje souvisle od zrození bohů až po báje opěvující osudy jednotlivých hrdinů), není s jistotou identifikovatelný – bývá připisován Antimachovi nebo Choirilovi.

^{XXII} *Parturiant montes, nascetur ridiculus mus* – k porodu pracují hory, zrodí se jen směšná myš. Řecké přísloví přetvořil Phaedrus v malou bajku (IV, 22): *Mons parturibat, gemitus immanens ciens: / Eratque in terris maxima expectatio / Et illa murem peperit. Hoc scriptum est tibi. / Qui magna cum minaris, extricas nihil.* – „Rodila hora, narfkala přišerně/ a celá země byla v očekávání./ leč porodila myš./ To psal jsem pro tebe./ jenž mnoho slibuješ, však nedokážeš nic.“ (Přel. V. Bahnik.)

- čilý, vznětlivý, neoblomný, muž činu, jenž cestu
si klestí zbraní a bez zábran – hle, Achilles, rek náš.
Dravá a nespoutaná buď Médeia, k pláči zas Ínó,
buď Íxión zrádný, buď Íó bludná a Orestés smutný.
- 125 Pokud sis vymyslel vlastní kus a s postavou zbrusu
novou si troufáš na scénu, pak dbej, aby stále
ona to byla – i na konci táž, jež vstoupila do hry.
Dát vlastní punc hře, jejíž námět je dobře znám, to je těžké – 6
a přece: vpust' Ílias na jeviště, a dopadne lépe
než drama neznámé a zbrusu nové – tvé vlastní.
- 130 Autorské osvědčení ti spíše dá látka již po sté
a prvě ztvárněná (když překročíš kruh levných klišé,
když s otrockou doslovností nám nebudeš detaily nutit
a pokud tě nepolapí past velkého vzoru, z níž únik
je zpravidla komplikován již úctou k originálu).
- 135 Dál: odpusť si vstup, jež kdysi Homérův epigon zvolil:
Priamův osud chci opěvat a vznešenou válku...
Dokáže dodržet slib, jenž hrozí vymknout mu čelist?
K porodu pracují lůna hor... zrodí co? Sotva myšku.
- 140 Oč líp – neboť nápaditě – to řeší eposu mistr:

⁶ Vv. 128–152: Především verše 125–127, v nichž se pojednává o použití tradičních postav (*personae*) a vytváření postav nových, tvoří plynulý přechod k výkladu o imitaci a vlastní invenci i o obtížích, které čekají autora při volbě námětu a dramatickém zpracování epických látek. Dramatický autor, který má dbát, aby celek měl začátek, střed a konec (Aristotelés, *Poetika* 1450b), tedy pracuje podobně mistrům epiky, kteří toto pravidlo znají (Aristotelés, *Poetika* 1459a) a nikterak se nebojí užívat *falsa*, poetické výmysly (vzorem je jím Homér, viz Arist. Po 1460a). Vytváření nových postav či dokonce zpracování nových témat v řeckém divadle se ovšem nejspíše může týkat pouze komedie – už Antifanés tvrdil, že tragédie má jisté výhody oproti komedii, protože pracuje s materiálem, který je divákům dobře znám. Jen Agathón napsal (podle Aristotela) tragédii, jejíž námět nebyl čerpán z mytologie. *Tragoedia praetextata*, tragédie s námětem z historie (či dokonce ze současnosti), kterou Římané úspěšně pěstovali, však formování nových postav vyžadovala.

„Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae
 Qui mores hominum multorum vidit et urbes.“^{XXIII}
 Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
 Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
 145 Antiphaten, Scyllamque et cum Cyclope Charybdim;
 Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
 Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo;^{XXIV}
 Semper ad eventum festinat et in medias res^{XXV}
 Non secus ac notas auditorem rapit, et quae
 150 Desperat tractata nitescere posse, relinquit,
 Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
 Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
 Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi:
 Si plausoris eges aulaea manentis et usque
 155 Sessuri, donec cantor „Vos plaudite“^{XXVI} dicat,
 Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores
 Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
 Reddere qui voces iam scit *puer* et pede certo
 Signat humum, gestit paribus colludere et iram
 160 Colligit ac ponit temere et mutatur in horas.

XXIII Horatiův latinský překlad prvních veršů Odyssey.

XXIV *Ab ovo* – od počátku. Okřídlené úsloví, které Horatius cituje v úpínosti v Sat 1, 3, 6/7 (*Ab ovo usque ad mala*, od vejce k jablkům, což je ustálený pořad jídel na římské hostině – tedy od počátku až do konce), má na tomto místě jiný původ. Úzce se víže k báji o Lédě, která počala Helenu, příčinu Trójské války, s Diem proměněným v labuť. Podle Hygina snesla tato labuť vejce a Hermés je přinesl Lédě.

XXV *In medias res* – doprostřed věci, přejít bez okolků k jádru věci, zasáhnout do probíhajících dějů.

XXVI Vyzváním diváků k potlesku (*plaudite*; *vos plausum date*; *vos valere volumus et clare adplaudere*; *valet et nobis clare plaudite*) končí mnoho římských komedií.

O muži, Múzo, mi vyprávěj, jenž po pádu Tróje
 mnoho měl poznati měst a národů s přemnoha zvyky...
 Nenabízí nám po blesku dým: on kotouče dýmu
 rozptýlí a barvitě předvádí podivuhodnou
 145 Charybdu s Antifatem a s Kyklópem Skyllu a jiné...
 Líčí-li návrat Diomédův, pak pradědův slavný
 lov nechá být, stejně Lédu s labutí, hoří-li Trója.
 Co nejkratší cestou k rozuzlení má snahu tě dovést
 (děj tě pohltí tak, že jsi jakoby účasten dění),
 150 předem se vzdávaje míst, z nichž nelze vykřesat jiskru.
 Chytře si vymýšlí a lež mísí s pravdou tak lstivě,
 že úvod a střed ani střed a konec si neprotiřečí.
 Teď poslyš, co divák má rád (nejen já: celá divácká obec),⁷⁾
 máme-li ukázněně až do konce zůstat a ze svých
 155 míst spustit potlesk, až s oponou herec zvolá: *Tak aplaus!*
 Každý věk má typické znaky⁸⁾ a úkolem tvým je
 vybavit každou postavu vším, co k ní právě dnes patří:
 Klouček, který už mluví a brázdí prach cesty pevným
 krokem, si s chlapci chce hrát, je náladový a co chvíli
 160 pro nic a za nic se navzteká a hned zase zkrotne.

7 Drama, z něhož byly dosud dávány příležitostně příklady, se stává hlavním tématem vv. 153–294. Horatius se postupně znovu zabývá tvorbou charakteru postav (153–78), rozdělením scénických akcí na předváděné a vyprávěné a počtem účinkujících osob (179–193), úlohou chóru (193–201), hudbou (202–219), satyrským dramatem (220–250), metrickými otázkami (251–274), obecně feckou tragédií a komedií (275–284) a římským dramatem (285–294). Navazuje tu na bohatou tradici feckou i římskou, takže tato část výkladu se stává jakousi mozaikou standardních informací, které však nejsou vždy ve shodě s našimi dalšími poznatky.

8 Typické rysy charakteru jsou tentokrát odvozovány od věkových kategorií, které jsou na rozdíl od Shakespearových proslulých sedmi věků jen čtyři (dítě, mladík, muž, stařec); je ovšem sporné, zda role v divadle byly obsazovány podle stáří herců.

- Imberbus *iuvenis* tandem custode remoto
 Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,
 Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
 Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
 165 Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix.
 Conversis studiis aetas animusque *virilis*
 Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
 Commisisse cavet quod mox mutare laboret.
 Multa *senem* circumveniunt incommoda, vel quod
 170 Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti,
 Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
 Dilator, spe longus, iners, <p>avidusque futuri,
 Difficilis, querulus, laudator temporis acti^{xxvii}
 Se puero, castigator censorque minorum.
 175 Multa ferunt anni venientes commoda secum,
 Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
 Mandentur iuveni partes pueroque viriles,
 Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.
 Aut agitur res in scaenis aut acta refertur.
 180 Segnius irritant animos demissa per aures

xxvii *Laudator temporis acti* – velebitel zašlých starých časů.

- Holobrádek, jenž konečně setřásl dohled, má z koní
 a psů svých potěšení i z travnatých hřišť v plném slunci.
 Tvárný jak vosk, všem svodům se poddá, je rozchazovačný
 a v tom, co má cenu, liknavý – leč na rady nedá.
 165 Pro nový ideál neví dnes, pro co horoval včera.
 Zcela odlišné zájmy i cíl mají myšlenky muže:
 vlivná přátelství vyhledává a po počtách baží,
 zvažuje každý krok, aby vzápětí nemusel couvnout.
 Spoustou břemen je člověk zavalen v stáří... Tak třeba:
 170 střádá; když nastřádá dost, je nesvůj a dál chudák skrbí.
 Nebo: do všeho váhavě jen a nerad se pouští,
 odkládá, ačkoliv rád by, má ze zítřka děs – nehne prstem
 ten protivný morous, vychvalující čas dávno už přešlý
 (*To já když byl hoch...*) – věčný mentor a soudce všech mladších.
 175 Nejedno potěšení k nám připlouvá s příchodem roků,
 nejedno odnáší odplývající čas... Nuže, nikdy
 ať starce nehraje nedospělý a hoch roli muže!
 Vždy mějme na zřeteli, co kterému věku je vlastní.
 Děj buď probíhá na jevišti, anebo se líčí,
 180 co proběhlo jinde.⁹ Ač sluch coby ostruha diváckých citů

⁹ Řecké i římské auditorium jsou ti, kteří se dívají (*hoi theatai, spectatores*). Drama, odvozené od slovesa *dran*, něco dělat, jednat, tedy to, co se děje, není však jen to, co se fyzicky odehrává na scéně, ale i to, co se děje ve fantazii diváka, kterému se dostává informací o tom, co se děje, co se dalo či se bude dít mimo scénu. Tyto informace mu dodávají aktéři sami, speciální postavy určené k tomu účelu (poslové) a chór. Všichni tak rozšiřují čas a prostor toho, co se děje. Prostor na scéně je určen tomu, co je veřejné, prostor uvnitř je rezervován pro děje příliš soukromé, intimní, ale také esteticky urážející – valná většina vražd a sebevražd se např. koná v domě. Aristotelés striktně nezakazuje předvádět kruté věci na scéně, Horatiovo doporučení autoři pochopitelně také nerespektovali.

Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
 Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
 Digna geri promes in scaenam, multaque tolles
 Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
 185 Ne pueros coram populo^{xxviii} Medea trucidet
 Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
 Aut in avem Procne vertatur, Cadmus in anguem.
 Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
 Neve minor neu sit quinto productior actu
 190 Fabula, quae posci vult et spectata reponi.
 Nec deus^{xxix} intersit, nisi dignus vindice nodus
 Inciderit; ne quarta loqui persona laboret.
 Actoris partes chorus officiumque virile
 Defendat, neu quid medios intercinat actus,
 195 Quod non proposito conducat et haereat apte.
 Ille bonis faveatque et consilietur amice,
 Et regat iratos et amet pacare timentes;
 Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
 Iustitiam legesque et apertis otia portis;
 200 Ille tegat commissa deosque precetur et oret,

xxviii *Coram populo* – před lidem, veřejně.

xxix Mluví-li Horatius o bozích v dramatu, má na mysli spíše speciální příklad výskytu boha na scéně, tzv. boha na stroji (*deus ex machina*). To byl jen technický prostředek, jak dostat božskou postavu na scénu pomocí jakéhosi jeřábu. Jeho použití k řešení komplikovaných zápletek bylo odsuzováno jako projev nedostatečné schopnosti uzavřít děj přirozenou cestou. Ve skutečnosti může mít hluboký význam.

kulhá za možností být při tom a na vlastní oči
 proniknout k dílu, přesto: scén, jimž diskretnost sluší,
 se na prknech vyvaruj a pohled ušetři všeho,
 co uslyšet můžeme zpětně z úst sboru zasvěceného.
 185 Před zraky diváků ať Médeia nevráždí děcka,
 na scéně Átreus vrah ať nevaří útroby lidské,
 zde Prokné ať nerostou křídla a Kadmos se nemění v hada:
 taková řešení nepřesvědčí a dost se mi přičí.
 Chce-li hra sklídit úspěch a dočkat se repríz,
 190 patero dějství musí mít¹⁰ – ne víc, aniž méně.
 Jen tenkrát ať do hry vloží se bůh, pokud děj se
 zauzlí příliš. Hlas tří herců nejvyšš ať v jedné zní scéně.
 Zvláštní roli měj chór, ten čtvrtý herec:¹¹ ať ve svých
 195 vstupech zpívá, avšak jen to, co k ději se vskutku
 váže, a tak či onak ať pomáhá rozvíjet příběh.
 Ať stojí na straně dobrých a jako přítel jim radí,
 lidskou ať krotí zášť a s vlídností zklidňuje zpupnost,
 ať chválí jen střídmě prostřený stůl, blaho zákonů, práva
 a brány dokořán v čas bezstarostného míru.
 200 Nad tím, co se mu svěří, ať bdí, prose bohy, ať štěstí

¹⁰ Rozdělení tragédie na pět aktů má své kořeny v počtu *episódíí* v řecké tragédii. Běžně se však dělila pouze na tři akty (viz Cicero, *Ad Quintum fratrem* 1, 1, 16, Donatův komentář k Terentiově hře *Bratři* 3, 1). K počtu pěti dospějeme, přidáme-li ještě prolog a epilóg. Komediohrafové však tento požadavek nikterak nerespektovali.

¹¹ Pojetí chóru jako jakéhosi dalšího herce vyplývá z vědomí jeho někdejší důležitosti a úlohy, kterou ve hře zastává. Pod termínem čtvrtý herec se ovšem v antice rozuměl mimořádně přidáný herec, kterého musil opatřit *chorégos*. Mezi tato *parachorégémata* patřili rovněž němé postavy a statisté.

- Ut redeat miseris, abeat Fortuna superbis.
 Tibia non, ut nunc, orichalco vincta tubaeque
 Aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco
 Adspirare et adesse choris erat utilis, atque
 205 Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;
 Quo sane populus numerabilis, utpote parvus,
 Et frugi castusque verecundusque coibat.^{xxx}
 Postquam coepit agros extendere victor, et urbem
 Latior amplecti murus, vinoque diurno
 210 Placari Genius festis impune diebus;
 Accessit numerisque modisque licentia maior.
 Indoctus quid enim saperet liberque laborum
 Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
 Sic priscae motumque et luxuriam addidit arti
 215 Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem;
 Sic etiam fidibus voces crevere severis
 Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
 Utiliumque sagax rerum et divina futuri
 Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
 220 Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,

^{xxx} Na tento ztracený zlatý věk naráží Horatius také v Ep I, 1, 139 nn., kde *agricolae prisci, fortes parvoque beati*, rolníci dávní, zdatní a spokojení s málem, se teprve po skončení prací radovali z žertovných písní. Vliv bohatství na rozvoj kultury (pozorovaný už Aristotelem – viz *Politika* 1341 nn.) humorně komentuje Horatius i v Ep II, 1, 93.

- zas ukáže chudákovi líc a zpupnému záda.
 Neměla kdysi flétna mosazný plášť jako trubka,
 s níž soupeří dnes: pár průduchů, tón prostý a útlý –
 a přesto: jak užitečný průvodce chóru to býval!
 205 Jak dokázal její hlas plnit sedadla nevelkých hledišť,
 v nichž scházel se národ, jež spočíst by nedalo práci – tak malý
 byl tenkrát, však zbožný a poctivý též a ctný vedl život.
 Jakmile rukou vítěze své území začal
 rozpínat v dál a městské hradby jak zesiloval, když
 210 popíjet nocí i dnem směl bezrestně v svátečním čase,
 došlo i k rozvolnění jak melodii, tak i rytmů.
 Jaký vkus mohl ostatně vzejít z míst, kde se mísil
 kulturní duch s lidem dělným v den volna, s elitou nuzák?
 215 Tak se stalo, že při své tradiční hře dělal pištec
 neslušná gesta a v nezvyklé říze sem tam čeřil scénu.
 Též lyra svůj měkký zvuk měla nahradit drsnějším tónem
 a zbrklá snaha o nevšední řeč vedla k strojené mluvě,
 jejíž smysl, dřív plný praktických rad, ba i zítřek
 odhalující, si nezadal s dvojsmysly Pýthie delfské.
 220 Brzy poté, co zavedl kozlí obřad a klání,¹²

¹² Odvozování počátků tragédie z obřadu nějakým způsobem svázaného s kozlem (kozel může být obětován, může být naopak darem vítězi nebo účastníci jsou maskováni za kozly) je vcelku běžné. Překvapující je však pojednání o satyrské hře, o níž Horatius hovoří, jako by byla v plném rozkvětu, zatímco máme za to, že v Římě se tento druh vůbec nerozvinul, a zto- tožňovat satyrské drama s atellanou je zřejmě nešťastné, neboť už v antice panovalo mínění, že jsou to dvě zcela odlišné formy. Odkazy k postavám ostatně neukazují k satyrské hře, ale spíše k nové attické komedii (Pýthias – hetéra v Foinikidově komedii, služka v Terentiově *Kleštenci*, Simo – stařec v Menandrově *Kleštenci*, v Terentiově *Dívce z Andru*, Plautově *Komedii o strašidle a Pseudolovi*, Daos/Davus – otrok v několika Menandrových komediích, v Terentiově *Dívce z Andru*, ve Formionovi a v Plautově *Epidikovi*). Na tyto typické postavy naráží Horatius i v Sat I, X, 40–42, kde přítel Fundanius, jediný ze soudobých autorů, umí psát komedie, ve kterých prohnaná nevěstka s Davem klame starého Chremeta.

Mox etiam agrestis Satyros nudavit et asper
Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator, functusque sacris et potus et exlex.
225 Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
Ne, quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas,
230 Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragoedia versus,
Ut festis matrona moveri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum
235 Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo,
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax
Pythias, emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
240 Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis

dal scéně tragický básník satyrů chásku, jen v kůže
oděnou, sháněje pepný šprým (v mezích slušnosti ovšem),
aby divák, tím zpestřením zlákan, jak přibitý seděl,
když božstvu vzdal obětí hold a ovíněn pozbýval smyslů...
225 Buď jak buď je jen jeden způsob, jak hrát směšné mluvky
z řad satyrů v jediné hře spolu s prvky, jež žádají vážnost:
nesmí se stát, aby hērós (a tím méně bůh, ať už ten či
onen), jenž před chvíličkou se skvěl nacheť králů a zlatem,
zabředl do temných putyk, kde vulgární jazyk je doma,
230 či naopak, štítě se bláta cest, se v oblacích vznášel.
Jen tak plácát, byť ve verších, to tragické Múze
nesluší. Cudně (a okamžik jen) v reji satyrů prodlí
jako ta matrona ctná, jež v sváteční den musí tančit.
Psát já, moji milí, satyrské hry, pak nechtěl bych sklouznout
235 k slovům otřepaným a beze všech příkras – leč ani
kolorit tragických kusů mluvou svých hrdinů mást, až
by nebylo znát, zda promlouvá Davus či Pýthias drzá,
které se povedlo pumpnout Simóna o další drachmy,
anebo Sílén, věrný sluha a stráž boha Bakcha.
240 Ze slov natolik běžných bych stavěl své opus, že každý

Speret idem, sudet multum frustra que laboret
 Ausus idem: tantum series iunctura que pollet,
 Tantum de medio sumtis accedit honoris.
 Silvīs deducti caveant me iudice Fauni,
 245 Ne velut innati triviis ac paene forenses,
 Aut nimium teneris iuvenentur versibus umquam,
 Aut immunda crepent ignominiosaque dicta.
 Offenduntur enim, quibus est equus et pater et res,
 Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emtor,
 250 Aequis accipiunt animis donante corona.
 Syllaba longa brevi subiecta vocatur *iāmbus*,
 Pes citus: unde etiam trimetris accrescere iussit
 Nomen iāmbeis, cum senos redderet ictus
 Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
 255 Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
 Spondeos stabiles in iura paterna recepit
 Commodus et patiens, non ut de sede secunda
 Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci
 Nobilibus trimetris apparet rarus, et Enni
 260 In scaenam missos cum magno pondere versus

by soudil: *To svedu i já!* Jenže žádný ten klopotný pokus
 jen tak by neuspěl: co dělá divy, díky nimž dojdou cti i
 výrazy obecné mluvy, je spojení slov a též kontext.
 Nemělo by se dít (aspoň soudím), aby se fauni,
 245 jimž je domovem hvozď, spolu bavili na způsob dětí
 ulice, ba hokynářů, či tokali v něžně
 mladistvých veršičích, či prskali klevetnou špínu:
 to vše totiž znechutí jezdecký stav i majetně s šlechtou –
 a dopad? Ti všichni lítě tvé hře upřou vítězný věnec,
 250 byť získala dav, co oříšky, pražený hrách přišel chroupat...
 Sled slabik krátká–dlouhá se nazývá jamb: stopa křepká¹³
 natolik, že celému verši se říká i trojtakt,
 ač iktů má vždycky šest (v šesti stejných, po sobě jdoucích
 stopách). Vlastně až přednedávnm nám poněkud přibrál
 255 a volnějším krokem dobývá sluch, starý, zemité spondej
 vzav opět smířlivě za svůj, aniž by současně zašel
 tak daleko ve svém altruismu, že pozici druhou
 a čtvrtou by pustil. Na pravý jamb tak narazíš zřídka
 už v důstojných trimetrech Acciových, a pokud jde o verš,
 260 jímž Ennius obtěžkával své hry, potom trpí buď příliš

¹³ Při opětovném návratu k problematice verše se Horatius zabývá především metrem jambickým, jehož verš se v ideálním případě skládal ze šesti jambických stop (stopa realizovaná následností krátké a dlouhé slabiky: 0—). Rychlý spád tzv. jambického senáru:

0—/0—/0—/0—/0—/0—/

který byl vnímán jako verš o třech jednotkách (trimetr), je patrný z porovnání s jiným šesti-stopým veršem, daktylským hexametrem:

— 00/— 00/— 00/— 00/— 00/— 0

Daktylský hexametr umožňoval jak epická líčení, tak odborný výklad. V rozporu s uvedenými (zjednodušujícími) schémata však ani jedno z obou meter nepůsobilo jednotvárně. Zatímco v hexametrů se setkáváme v řecké i římské poezii s běžnou záměnou daktylu za zpomalující spondej (následnost dvou dlouhých slabik: — —), jambická poezie v řeckém prostředí mohla ještě akcelarovat náhradou jambu za tribrachys (následnost tří krátkých slabik: 000), kdežto v poezii římské běžně čtete verš obtěžkaný opět prostřednictvím spondeje v lichých stopách, jak o tom mluví Horatius:

— — /0—/— — /0—/— — /0—/—

Pro svižný spád, blízcí se hovorové řeči, a pro vzestupný přízvuk byl jamb metrem zejména invokativní poezie a dialogických částí řeckého dramatu.

Aut operae celeris nimium curaue carentis
 Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
 Non quivis videt immodulata poemata iudex
 Et data Romanis venia est indigna poetis.
 265 Idcircone vager scribamque licenter? an omnes
 Visuros peccata putem mea, tutus et intra
 Spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,
 Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
 Nocturna versate manu, versate diurna.^{xxxI}
 270 At vestri proavi Plautinos et numeros et
 Laudavere sales, nimium patienter utrumque,
 Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
 Scimus inurbanum lepido seponere dicto
 Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
 275 Ignotum tragicæ genus invenisse Camenae
 Dicitur et plaustris^{xxxII} vexisse poemata Thespis,
 Quae canerent agerentque peruncti faecibus^{xxxIII} ora.
 Post hunc personae pallaeque repertor honestae
 Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis,
 280 Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.

^{xxxI} V Horatiově době je dokončena „helenizace“ římské kultury, odmítaná generací římanů jako kažení podstaty římské kultury. Horatius si je vědom její iniciační role – viz Ep II, 1, 155–6: *Graecia capta ferum victorem cepit et artes/ Inulit agresti Latio* – „Zdolalo zdolané Řecko zas drsného vítěze a své/ umění v rolnické Latium vneslo.“ (Přel. R. Mertlík.)

^{xxxII} *Plaustrum* – příslovečná kára, s níž Thespis patrně objížděl se svými herci Attiku, než přijel r. 535 do Athén, je známa pouze z tohoto verše.

^{xxxIII} Podle Horatia se tedy herci nejprve líčili, pak Aischylos vynalezl masky (viz v. 278). Podle jiných pramenů byl vynálezcem masek už Thespis, Aischylos (podle slovíku Suda, heslo Aischylos) užíval prý malované masky, ze kterých šel strach.

překotným tvůrčím spěchem a současně nevalnou péčí,
 či prohřeškem ostudnějším: řád metra byl nad síly tvůrce...
 Cit pro rytmus verše je dar, jenž mnohým kritikům chybí,
 což poetovi zde v Římě skýtá až nemístnou volnost.
 265 – A proto bych měl i já tak svévolně tápat? Anebo
 na řádu metra pln úzkosti lpět – jen z hrůzy, že každé
 vybočení hned postřehne celý svět? To bych výtkám
 ušel, leč chválu bych nezasloužil... Jen helénských vzorů
 ve dne v noci si hleďte a vůbec je neodkládejte!
 270 Jenomže vaši předkové tolik obdivovali
 Plautův verš, jeho vtip... s trochu přehnanou velkorysostí,
 neřku-li hloupě (ač ovšem vám i mně bylo dáno
 odlišit inteligentní vtip od obhroublých šprýmů
 a máme-li rytmus usazen v prstech a sluchu dost pevně).
 275 Prý Thespis to byl, kdo s tragédií dal novinku scéně,¹⁴
 to on prý po kraji jezdil se svou károu a hrami,
 v nichž zpěváci-herci si sedlinou vín vždy líčili tváře.
 Pak přišel Aischylos a zavedl majestát roucha
 a masku, z pár trámků dal zřídít konstrukci scény
 280 a vznešenou řeč a kothurnů vysoký krok vnutil herci.

¹⁴ Překvapivě stručný výklad vývoje řeckého dramatu (pominut Sofoklés i Euripidés, u komedie není vzpomenu Aristofanovo jméno) je doplněn vyzdvihnutím originality Římanů na tomto poli (vytvoření praetexty a togaty, tragédie a komedie s domácím námětem). Do sporu s touto pasáží se tak poněkud dostávají vv. 268–69, v nichž Horatius vyzdvihuje nutnost následovat řecké vzory. V Ep II, 1, 50–62 podává konkrétnější obraz římského dramatu, postupuje ve výkladu od Ennia, kterého hodnotí jako epika, přes svěžho Naevia a učeného Pacuvia k Acciovi (proslulému vznešeným jazykem), Plautovi, Terentiovi a Caeciliovi Statiovi.

- Successit vetus his comoedia, non sine multa
Laude; sed in vitium libertas excidit et vim
Dignam lege regi: lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.^{xxxiv}
- 285 Nil intentatum nostri liquere poëtae;
Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
Ausi deserere et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.^{xxxv}
Nec virtute foret clarisque potentius armis,
- 290 Quam lingua, Latium, si non offenderet unum-
Quemque poëtarum limae labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coërcuit atque
Perfectum decies non castigavit ad unguem.^{xxxvi}
- 295 Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit et excludit sanos Helicone^{xxxvii} poëtas
Democritus, bona pars non unguis ponere curat,
Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque poëtae,
- 300 Si tribus Anticyris^{xxxviii} caput insanabile numquam

xxxiv Už v Ep II, 1, 145 nn. se Horatius dotkl zákona, který měl omezit bujnou zvůli fescennijských písní. Nevíme ovšem, zda taková nařízení existovala i v Řecku dříve než r. 440 př. n. l., kdy bylo zakázáno útočit na představitele veřejného života. Napětí mezi názorem publika a autorem tu však rovněž pozorujeme, souvislost mezi cenzurními zásahy proti komickým autorům a ústupem chóru ve střední a nové komedii však naznačují jen velmi pozdní prameny.

xxxv *Toga* – základní oděv římského muže, *praetexta* – druh římské tógy s nachovým lem, kterou nosili význační římscí úředníci.

xxxvi *Ad unguem* – až po nehet, přesně, dokonale (podle zvyku sochařů testovat dokonalost díla nehtem).

xxxvii Helikón – pohoří v Boiótii, podle tradice sídlo Apollóna a Múzy.
xxxviii Město Antikyra (ležící buď ve Fókidě, nebo v Thessalii) bylo proslulé velkým výskytem čemeřice (*helleborus*), kterou se už od Hippokratových dob léčily psychické choroby. Proto radí Horatius lakomcům, aby užívali čemeřici (Sat II, 3, 83), a latinské úsloví *Nonne vis Anticyram navigare?* (Chceš plout do Antikyry?) znamená, že jde o člověka, který to nemá v hlavě v pořádku.

- Staré komedie pak nastal čas, mnoha velkých děl. Leč volnost se postupně zvrhla v bezuzdnou zvůli, říkající si o přítrž: ta přišla a nato se potupně odmlčel sbor, zbaven práva beztretně škodit.
- 285 Na všech polích svůj um naši básníci změřili. Vůbec největší zásluhou bylo, že sebrali odvahu uhnout z kolejí řeckých Múz a opěvat domácí látky v komických kusech i v tragédiích dle římského vzoru. Sílly by nemusel Řím brát výlučně z hrdinských střetů: též z jazyka – ovšem to by se nesměl náš poéta štítit úmorného pilování a časových ztrát... Vždy výtkou, Pisoni, jimž královská krev tepe v žilách, stíhejte básně stvořené přes noc, hned načisto – básně, jež nesčetný škrt dosud neotesal k dokonalosti!
- 295 Podstatnější než mravenčí píle je talent, jak soudí¹⁵ Démokritos, jenž básníkům nedost excentrickým chce upírat Parnas. A tak má většina z nich dlouhé nehty, jsou zarostlí a veřejných míst i lázní se straní. Čestného titulu básník se šmahem dostává hlavě, již ani všeléku trojitá dávka by neodpomohla

¹⁵ III. AD POETAM: vv. 295–496.

Vv. 295–332: Horatius nesdílí antickou představu, že básníkovými ústy hovoří Múzy, a tedy vlastně není *sanus*, zdravý, nýbrž šílený (srv. Platón, *Faidros* 254), a proto se staví se zřejmou ironií k představě básníka, demonstrujícího okázale svou odlišnost. Nesdílí bezvýhradně ani Ciceronův slavný výrok *Orator fit, poeta nascitur* – řečníkem se člověk stane, básníkem se rodí (*Řeč na obranu básníka Archia* 8, 18). Podle Horatia má sice opravdový básník *ingenium*, talent, který není možno získat, se kterým se rodí; musí však mít kromě pilnosti (*studium*) ještě schopnosti, které mu umožní být *doctus imitator* skutečného života. Nejdůležitější vlastností básníka je pak schopnost poznávat, chápat (*sapere*). Důraz na racionalitu (není náhodou, že patronkou básníka je Minerva) se projevuje i v potvrzení staré rétorické zásady, že stačí ovládat věc a slova se dostaví sama, i ve skutečnosti, že morální zásady (mezi něž patří i láska) jsou povinností, kterou se člověk učí dodržovat. Metaforické a satirické vymezení řeckého a římského ideálu pasáž uzavírá.

Tonsori Licino^{XXXIX} commiserit. O ego laevus,
 Qui purgor bilem sub verni temporis horam!^{XL}
 Non alius faceret meliora poemata... verum
 Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
 305 Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi;
 Munus et officium, nil scribens, ipse docebo,
 Unde parentur opes, quid alat formetque poetam,
 Quid deceat, quid non, quo virtus, quo ferat error.
 Scribendi recte sapere est et principium et fons.
 310 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae^{XLI}
 Verbaque provisam rem non invita sequentur.
 Qui didicit patriae quid debeat et quid amicis,
 Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
 Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
 315 Partes in bellum missi ducis, ille profecto
 Reddere personae scit convenientia cuique.
 Respicere exemplar vitae morumque iubebo
 Doctum imitatore, et vivas hinc ducere voces.
 Interdum speciosa locis morataque recte
 320 Fabula, nullius veneris, sine pondere et arte,

od neduhů – leč hlavě nestříhané... A já bloud si
 s příchodem jara pročištuji žlučové cesty!
 Nikdo by přitom nebásnil líp – ale za tuhle cenu?
 Zkusím si tedy vést jako brus, jenž sám sice darem
 305 řezání neoplyvá, dát břit ale železu umí.
 – Přestávám psát, zato rád bych básnictví vyložil smysl
 a cíl, zdroje látek, co dál v nás živí a formuje múzu,
 vkus jako závaznou mez, a kam vedou znalost a omyl.
 Zdrojem a základem psaní je nadhled a životní moudrost:
 310 nejedno vyzískáš téma ze spisů sókratiků, a
 to když si promyslíš, pak slova ti naskočí sama.
 Ten, kdo má jasno v tom, co přítel, co vlast od něj žádá,
 jaký cit chovat k rodičům, jaký k bratrům a hostu,
 co obnáší úřad soudce, co senát, nač muž v čele vojska,
 315 jež vyslali v boj, má dbát – tedy takový autor pak jistě
 dodá všem postavám hojnost výstižných charakteristik.
 Básník se musí naučit znát, jak to v životě chodí,
 a ve své hře to pak živě imitovat (na tom trvám).
 Jadmá rčení a trefně podané typy (byť ve hře
 320 půvabu nijakého a mdlé jak beztvary balvan)

XXXIX *Tonsor Licinus* – jako Licinus bývá někdy identifikována známá postava z Caesarova okolí, jméno však je nejspíše použito jen jako *pars pro toto*.

XL *Purgo bilem* – nadměrné vylučování žluči způsobuje melancholii, která je průvodním znakem génia. Už Celsus doporučuje preventivní pročišťování čemeřicí v jarním období. Horatius ironicky tedy dává přednost zdraví před eventuální genialitou.

XLI *Socraticae chartae* – spisy sókratiků, v širším slova smyslu filozofické spisy, v nichž jsou zdůrazněny etické hodnoty.

- Valdius oblectat populum meliusque moratur
 Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
 Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
 Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
 325 Romani pueri longis rationibus assem
 Discunt in partes centum diducere. ¶ “Dicat
 „Filius Albani: Si de quincunce remota est
 „Uncia, quid superat?” ¶ Poteras dixisse: *triens*. ¶ „Eu!
 „Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?”
 330 ¶ *Semis*.^{XLII} ¶ At, haec animos aerugo et cura peculi
 Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
 Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?
 Aut prodesse volunt aut delectare poetae,^{XLIII}
 Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
 335 Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
 Percipiant animi dociles teneantque fideles.
 Omne supervacuum pleno de pectore manat.
 Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
 Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,
 340 Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.

XLII *As*, základní římská peněžní jednotka, se dále dělila následovně: 1/12 *asu* = 1 unce, 1/6 *asu* = sextans, tj. 2 unce, 1/4 *asu* = quadrans, tj. 3 unce, 1/3 *asu* = triens, tj. 4 unce.

XLIII *Prodesse aut delectare* – prospívat nebo bavit.

- pobaví diváka leckdy víc a uže ho lapí
 než verše, jež nepraví zhola nic, ač blábolí sličně.
 Zvláštní nadání kroužit řeč dala do vínků Múza
 Řekům; týmž Řekům dala i jedinou vášeň: být slavný.
 325 To římské děti zas dělí – složitě, donekonečna –
 své asy... *Nu, synu Albanův: co zbude, když z pěti
 dvanáctin asu jednu unci dáš pryč?* Pokud řekne:
Třetina asu, pak v odpověď uslyší: *Výborně, chlapče,
 v bezpečí bude tvé jmění! – A přidáš-li unci, co vyjde?*
 330 *Asu půl!* – Když takové lpění na majetku jak
 sněť vnikne do osrdí, což můžeme doufat, že vzniknou
 básně, jež chrání z cypřiše pouzdro a cedrový olej?!
 Buď bavit chce básník, anebo udílet praktické rady¹⁶ –
 či to, co dá životu váhu i vzlet, chce současně říkat.
 335 Buď jak buď, hlavně stručný ať je tvůj výklad: to aby
 čile ho vstřebal příjemcův duch i bedlivá paměť
 (z přeplněné mysli se vytratí vše, co je navíc).
 Fikce buď od pravdy k nerozeznání (to působí radost);
 nicméně nikoli všechno je nutno fabuli věřit,
 340 netřeba z útroh ježibab rvát pozřené děcko...

¹⁶ Vv. 333–346: Rétorické zásady, které předpisují řečníkům (*docere, movere, delectare*) vztáhli na básníka patrně již Horatiovi helenističtí předchůdci, především Neoptolemos z Paria.

- Centuriae seniorum agitant expertia frugis,
 Celsi praetereunt austera poemata Rhamnes.
 Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,^{XLIV}
 Lectorem delectando pariterque monendo.
 345 Hic meret aera liber Sosiis,^{XLV} hic et mare transit^{XLVI}
 Et longum noto scriptori prorogat aevum.
 Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus;
 Nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus et mens,
 Poscentique gravem persaepe remittit acutum,
 350 Nec semper feriet, quodcunque minabitur, arcus.
 Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
 Offendar maculis, quas aut incuria fudit
 Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
 Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
 355 Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus
 Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
 Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
 Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem
 Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.^{XLVII}
 360 Verum operi longo fas est obrepere somnum.

XLIV *Miscere utile dulci* – příslovecně spojování užitečného s příjemným.

XLV *Sosii* – bratři Sosiové, proslulí knihkupci (srv. Ep I, 20, 2).

XLVI *Mare transit* – knihy se prodávaly i do Afriky a Hispánie (srv. Ep I, 20, 13, kde je zámožský prodej pojímán negativně jako exil knih, a Carm II, 20, 13, kde naopak jejich rozšíření po celém známém světě je triumfem básníka).

XLVII *Quandoque bonus dormitat Homerus* – někdy i dobrý Homér si zdřímne, tj. každý může někdy udělat chybu (nebo jak se říká u nás: i mistr tesař se někdy utne).

- Postarších čtenářů bojový šik tepe verše, z nichž nemá
 prospěch, a zlatá mládež zas na vážné pohlíží svrchu.
 Absolutní vítěz je ten, kdo dokáže spojit
 příjemné s užitečným – psát čtivě a poučně naráz.
 345 I zámožský trh žádá takové knížky, což nakladatelům
 přináší zisk a tvůrcům proslulost na dlouhé věky.
 Jsou ovšem hříšky, nad nimiž kritik rád mávne rukou:¹⁷
 i tón, jež ze struny loudíš, se lišívá od ideálu
 a leckdy přeskochí výš, ač interpret zvuk si přál hlubší;
 350 netrefí pokaždé luk, střed terče ač na mušce mívá...
 Přiznám, že pokud je báseň úchvatná jakožto celek,
 klidně snesu těch několik skvrn, jež na svědomí má
 chvilková ledabylost či slabost (toť lidské). Oč běží?
 Stejně jak neodpuštělných chyb – totiž stále
 355 týchž – se dopouští (ač poučen) některý písař,
 stejně jak smích budí hráč, jenž vždy brkne o strunu vedle,
 máme i „poéty“ plné chyb jak ten Choirilos břídil,
 jenž příjemně překvapí, když sem tam nešlápne vedle.
 Tím spíše mne rozladí, když sám velký Homér si zdřímne
 360 (jakkoli šíf jeho děl tu chvilkovou nebdělost snese).

¹⁷ Vv. 347–452: Pasáž rozvádí a konkretizuje v. 308 (*quo virtus, quo ferat error*) a postuluje ideál dokonalého uměleckého výtvoru, který předpokládá, že autor (a ten nikdy nesmí být *mediocris*, průměrný) bude mít schopnost poučit se z chyb a trpělivě cíleovat své dílo, jež vzniká v součinnosti přirozeného nadání a tvůrčího úsilí (347–418). Velkou roli tu musí sehrát kritik, který je zde pasován na jakéhosi arbitra nalézajícího chyby, jež je třeba v zájmu dokonalosti odstranit (386–388, 419–452).

- Ut pictura, poësis:^{XLVIII} erit quae, si propius stes,
 Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes.
 Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
 Iudicis argutum quae non formidat acumen;
 365 Haec placuit semel, haec decies repetita placebit.
 O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
 Fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
 Tolle memor: certis medium et tolerabile rebus
 Recte concedi – consultus iuris et actor
 370 Causarum mediocris abest virtute disertis
 Messallae, nec scit quantum Cascellius Aulus,
 Sed tamen in pretio est – mediocribus esse poëtis
 Non homines, non di, non concessere columnae.
 Ut gratas inter mensas symphonia^{LI} discors
 375 Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver^L
 Offendunt, poterat duci quia cena sine istis:
 Sic animis natum inventumque poëma iuvandis,
 Si paulum summo decessit, vergit ad imum.
 Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
 380 Indoctusque pilae discive trochive quiescit,

^{XLVIII} *Ut pictura poësis* – poezie je jako obraz.

^{LI} *Inter mensas symphonia* – hudba provozovaná při jídle otroky zvanými *symphoniaci* byla oblíbenou zábavou v bohatých rodinách od 1. stol. př. n. l.

^L *Sardo cum melle papaver* – pražený mák s medem byl podáván podle Plinia ((*Naturalis Historia* XIII, 2, 15) jako dezert. Mák ze Sardinie a Korsiky však byl hořký, a nebyl proto ceněn (srv. Vergiliovu *Aeneis* 7, 41).

- Básně jsou jako obrazy:¹⁸ jen z pohledu zblízka
 tě uchvátí jedna – a druhá zas, když odstoupíš kousek;
 tato má ráda stín, kdežto ona, jež ani dost ostrých
 kritiků se nemá proč bát, chce v plném světle se blýsknout;
 365 ta se ti líbí jen napoprvé, ta navždy tě získá...
 Ty, starší Pisonův synu, nyní poslouchej dobře,
 co ti chci říct (ač správnou cestou díky otci se bereš
 a sám jsi už pochytil dost). – Jsou sféry, v nichž obstojný průměr
 uspěje bez problémů: jen průměrný advokát, soudce
 370 se s Messallovým přívalem slov, pravda, nemůže měřit
 (a ovšemže to, co Aulus Cascellius, zdaleka nezná).
 A přesto ho svět chová v úctě. Nicméně: průměrný básník
 je něco, co člověk, bůh ani knihkupec netolerují!
 Falešná hudba a vůněmi hustý vzduch, hořký med až
 375 ze Sardinie (byť s mákem) – to vše kazí hostinu, jež by
 se požitků tohoto druhu dost ochotně zřekla.
 Stejně tak báseň – zrozená, stvořená k potěše ducha:
 slevit jen o stupínek tu znamená klesnout až na dno.
 Ten, kdo nezvládá šerm, se měření sil radši vyhne;
 380 nesahá na disk, obruč či míč, kdo neví, co s nimi,

¹⁸ Vv. 361–365: Srovnávání básnictví a výtvarného umění, speciálně malířství, je velmi starého data. Podle antických autorit už Simonidés nazýval malbu mlčící poezí a poezii mluvící malbou, později se tento obraz, který cituje i anonymní autor *Retoriky pro Herennia* (*poema loquens pictura, pictura tacitum poema debet esse*), stal obecným majetkem. Horatius jej vlastně používá už na počátku, když ve vv. 1–40 ilustruje jednotu básně právě poukazem na výtvarné dílo, které ji postrádá.

- Ne spissae risum tollant impune coronae:
 Qui nescit versus tamen audet fingere? ¶ Quidni?
 Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
 Summam nummorum, vitioque remotus ab omni.
 385 ¶ Tu nihil invita dices faciesve Minerva;
 Id tibi iudicium est, ea mens; si quid tamen olim
 Scripseris, in Maeci^{LI} descendat iudicis aures
 Et patris et nostras nonumque prematur in annum^{LII}
 Membranis intus positis; delere licebit,
 390 Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
 Silvestres homines sacer interpretisque deorum
 Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
 Dictus ab hoc lenire tigres rabidosque leones.
 Dictus et Amphion, Thebanae conditor urbis,
 395 Saxa movere sono testudinis et prece blanda
 Ducere, quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
 Publica privatis secernere, sacra profanis,
 Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
 Oppida moliri, leges incidere ligno.
 400 Sic honor et nomen divinis vatibus atque

^{LI} Pod jménem psaným v různých manuskriptech různým způsobem bývá rozpoznán Spurius Maecius Tarpa (srv. Sat I, 10, 37–8).

^{LII} *Nonumque annum* – počet let nutných k cizelování díla se stal příslovečným. Už Cinna, básník z Catullovy družiny, pracoval na svém epylliu *Smyrna* pověstných devět let. V době diletantské nadprodukce (Ep II, 1, 117) napadá Horatius stejně jako před ním Catullus projevy grafomanie (Sat I, 4, 13–16; II, 3, 1–6).

- aby ho právem neskropil smích všech přihlížejících.
 A kdo neumí verše... ten teše je dál! Jsou to přece
 jen verše, a on je svobodný, jezdec a odvádí daně,
 jak se sluší a patří, a štít má naprosto čistý!
 385 Každého tvého kroku, všech slov budiž Minerva paní:
 odtud tvůj vkus, tvůj obzor. – Pokud bys přece jen jednou
 verše chtěl psát, pak nejprve kritikům zvučného jména
 je k poslechu předved' (i otci a mně) a po devatero
 let svůj rukopis pod zámkem drž: co je v šuplíku, vždy se
 390 dá zničit – nelze vzít zpět, co bylo již publikováno.
 Orfeus – kněz, z jehož úst zněly hlasy bohů – vzal předkům,
 obývající les, chuť vraždit, slast z krvavé stravy:¹⁹
 báje pak praví, že s lítými lvy svedl zkrátit i tygry.
 Amfión, první král Théb, podle jiné báje prý písní
 395 lyry zas balvany uváděl v chod a přemluvným hlasem
 je řídil, kamkoli chtěl. A dávná moudrost pak vytkla
 hráz mezi tím, co je všech, co tvé, mezi posvátným, všedním,
 manželství zjednala řád a volným partnerstvím přítrž,
 hloubila základy měst, do dřevěných desk vryla právo.
 400 Tak došli slávy a cti oni božští pěvci a jejich

¹⁹ Vv. 391–407: Na civilizující účinek poezie naráží už Aristofanés. V komedii *Žáby* (1030–1036) nechá Aischyla poukazovat právě na Orfea, Músaia, Hésioda a Homéra, kteří obohatili lidstvo o právo, léčebné a věštecké umění, znalost zemědělství a válečné umění. Stejného názoru je i Platón, obohacující tuto řadu jmen ještě o Símonida (srv. Prótagorás 316, kde ovšem všichni byli ve skutečnosti sofisty maskujícími své úmysly uměním). Básník má tedy podle Horatia významnou roli společenskou. Tento postoj spojuje Horatius s pojetím básníka v archaické a klasické době řecké literatury, který je v Augustově době znovu akcentován.

Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
 Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
 Versibus exacuit; dictae per carmina sortes
 Et vitae monstrata via est,^{LIII} et gratia regum
 405 Pieriis tentata modis,^{LIV} ludusque repertus,
 Et longorum operum finis: – ne forte pudori
 Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo!
 Natura fieret laudabile carmen, an arte,
 Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
 410 Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
 Altera poscit opem res et coniurat amice.
 Qui studet optatam cursu contingere metam,
 Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
 Abstinit venere et vino; qui Pythia^{LV} cantat
 415 Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
 Nunc satis est dixisse: „Ego mira poemata pango:
 „Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est
 Et, quod non didici, sane nescire fateri.“
 Ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
 420 Assentatores iubet ad lucrum ire poeta

písň. Až pak přišel Homér, zjev nikterak zaměnitelný,
 Tyrtaios a břit jeho bojových písni, jenž muže
 hnal do ztečí. Řeč věštných výroků tlumočil verš, to
 verš uměl řídit i vezdejší pouť, dle múzických řádů
 405 laděný takt hledal přízeň králů, dal dramatu vzejít,
 jímž dlouhou lopotu korunoval... Pryč se studem, hochu,
 má-li co říct ti Apollón zpěvný a lyrická Múza!
 Znova a znova se ptáme, zda zásluhou nadání vzniká
 básnický čin, nebo díky umu... To bych rád věděl,
 410 co píle bez génia či pouhý talent by zmohly...
 Vzájemnou potřebou se jedno k druhému váže.
 I v běžeckém závodě kdo touží v cíli být první,
 už jako mladý hoch musel cedit pot, dřít a mrznout,
 lásky se odříkat, vín... I flétnista, v pýthijských hrách dnes
 415 soutěžící, kdysi býval záčkem a z mistra měl hrůzu.
 Dnes se však říká: *Mé skladby jsou výtvoř obdivuhodné!*
První místo vzal ďas, teď je hlavní nezústat vzadu
a neprozradit, jak trapně ubohý trénink mám v sobě...
 Jako ten kupec, jenž hlučně nutí své zboží všem kolem,
 420 chce z patolízalů vyždímat zisk i takový básník,

^{LIII} *Vitae monstrata vita est* – životu byla ukázána cesta; gnómičké vyjádření známe už od Theognida, Fókylida a Solóna.

^{LIV} *Pieriis modis* – podle múzických zákonitostí (Pieria, krajina v Makedonii, proslulá kultem Múz stejně jako Helikón nebo Parnásson).

^{LV} *Pythia* – pýthijské hry se konaly na počest Apollónovu každým čtvrtým rokem (v září) v Delfách. Provozovaly se tu závody atletické, jezdecké a múzické (soutěžilo se ve hře na flétnu, na kitharu, ve zpěvu, hrály se divadelní hry).

Dives agris, dives positus in faenore nummis.
 Si vero est, unctum qui recte ponere possit
 Et spondere levi pro paupere et eripere artis
 Litibus implicitum, mirabor, si sciet inter-
 425 Noscere mendacem verumque beatus amicum.
 Tu seu donaris seu quid donare voles cui,
 Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
 Laetitia: clamabit enim „Pulchre!“ „Bene!“ „Recte!“
 Pallescet super his, etiam stillabit amicis
 430 Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram.
 Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt
 Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
 Derisor vero plus laudatore movetur.
 Reges dicuntur multis urgere culullis
 435 Et torquere mero quem perspexisse laborent,
 An sit amicitia dignus: si carmina condes,
 Numquam te fallant animi sub vulpe latentes.^{LVI}
 Quinctilio^{LVII} si quid recitares, „Corrige, sodes,
 „Hoc“ aiebat „et hoc“. Melius te posse negares,
 440 Bis terque expertum frustra: delere iuebat

^{LVI} *Animi sub vulpe latentes* – věcně i gramaticky velmi nejasné vyjádření, které je možno interpretovat obrazně, budeme-li lišku považovat jako autoři bajek za lstivého pokrytce (i my přece říkáme: liška podšitá).

^{LVII} Rozumí se Quinctilius Varro, na jehož smrt napsal Horatius Carm. I. 24.

jež bohatým činí především pole a úroky z lichvy.
 Vsadím se, že ani ten, kdo je schopen vyhmátnout tučné
 sousto, kdo na rizika kaucí má čich a je schopen
 425 tě vysekat z právnických kliček – ani ten není schopenn
 odlišit faleš od přátelství, když cítí se šťastný.
 Nikdy své básně nedávej těm, kdo jsou v zajetí tvého
 dobrodiní (ať čerstvého, ať toho, co přijde):
 s výkřiky *Bravo! Výtečné! Skvělé!* se nad nimi budou
 rozplývat, ba oddaně, dojetím jati, i slzet,
 430 budou i nadsakovat či nohou do taktu dupat...
 Stejně jak o pohřbu najaté plačky, jež rukama lomí
 a kvílí víc než truchlící pozůstalí, tak i tento
 typ cyniků předvádí silnější cit než pochlebník všední.
 (Když chtějí zjistit, co zač je ten nebo onen, zda hoden
 435 je přátelství, pak poháry vína prý králové do něj
 lijí – až pravdu dostanou ven...) Máš-li v úmyslu básnit,
 pak ať tě neošálí řeč pokrytců: stále buď v střehu.
 Tvým pokusům kdyby naslouchal Quinctilius, pak by pravil:
Zkus změnit tohle a to... A pokud bys tvrdil, že dvakrát
 440 třikrát jsi snahu měl, a marně, kázal by špatně

Et male tornatos incudi reddere versus.
 Si defendere delictum quam vertere malles,
 Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
 Quin sine rivali teque et tua solus amares.
 445 Vir bonus et prudens versus reprehendit inertes,
 Culpabit duros, incomtis allinet atrum
 Transverso calamo signum, ambiciosa recidet
 Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
 Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
 450 Fiet Aristarchus;^{LVIII} non dicet „Cur ego amicum
 Offendam in nugis?“ Hae nugae seria ducent
 In mala derisum semel exceptumque sinistre.
 Ut mala quem scabies aut morbus regius urget
 Aut fanaticus error et iracunda Diana,^{LIX}
 455 Vesantum tetigisse timent fugiuntque poetam,
 Qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur.
 Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
 Si veluti merulis intentus decidit auceps
 In puteum foveamve, licet „Succurrite“ longum
 460 Clamet „Io cives!“; non sit qui tollere curet.^{LX}

vysoustružené verše vzít a kovat je dál. A
 kdybys spíš hájil chybu než hledal šťastnější verzi,
 už by neřekl nic a silami přestal by plýtvat,
 aby ses dál mohl v klidu opájet sebou, svou tvorbou.
 445 Nemůže přejít verš prostý vzletu muž kritické mysli,
 nenechá toporné verše jen tak: těm neučesaným
 přičiní škrt a všechny úponky ornamentální
 prořeže včas a přinutí jas vnést v pasáže temné,
 vytkne, co dvojznačně zní, co předělat nutno, ti sdělí –
 450 krátce: je nesmlouvavý a neřekne: *Proč bych měl dělat
 přáteli zle? Jsou to přece jen hnidy...* Ty hnidy však mohou
 uškodit zle, až jednou sklidiš nechut a posměch!
 Tak jako člověka, kterého souží urputný svrab či
 žloutenka, posedlost vírou anebo vábení Luny,²⁰
 455 i blízkosti poety zmateného se rozumný člověk
 štítí: jen kluci ho škádlí, jen dobrodruh kráčí mu v patách.
 Pokud ten pán s hlavou v oblacích a chrlicí verše
 šlápne (jak ptáček kosovi v patách) vedle a spadne
 do studny anebo jámy, pak i kdyby nastokrát volal:
 460 *Pomozte, lidé!*, sotvakdo najde chuť podat ruku.

LVIII Řecký gramatik Aristarchos tu reprezentuje skutečného kritika.

LIX Bohyně Diana bývala ztotožňována s Lunou, a tím i s náměsíčnictvím.

LX Symbolický pád básníka předznamenává historka o filozofu Thalétovi, který pozoroval při chůzi hvězdy a spadl přitom do studně (vypráví Platón v dialogu *Theaitétos* 174a).

20 Vv. 453–457: Hledání dokonalého díla končí paradoxně karikaturou dokonalého básníka (*poeta vesanus*). *Ingenium sine arte*, které se snažil Horatius z poezie vymýtit, vypadá jako směšné šílenství, a jen takový šílenec je patrně schopen spojit koňské tělo s lidskou hlavou a ptáčímí údy, jak o tom byla řeč na počátku. Karikatura se tak vztahuje nejen k této části básně, ale i k celku.

Si curet quis opem ferre et demittere funem,
„Qui scis, an prudens huc se proiecerit atque
„Servari nolit?“ dicam Siculique poetae^{LXI}
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
465 Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. Sit ius liceatque perire poetis.
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit, nec, si retractus erit, iam
Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
470 Nec satis apparet, cur versus facitet, utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus: certe furit, ac velut ursus,
Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus.
475 Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.

^{LXI} *Siculus poeta* – sicilský filozof Empedoklés (srv. Ep I, 12, 20) je nazván básníkem, protože svou nauku vyložil ve verších, stal se však proslulým svým skokem do kráteru Etny, kterým chtěl údajně dokázat, že byl přijat mezi bohy.

A i kdyby někdo pomoci chtěl a spustil mu provaz,
řeknu: *Jak víš, že tam neskočil schválně? Což jestli vůbec
vyváznout chce?* Smrt Empedokla ze Sicílie
mu vylíčím, básníka, jenž hnán vizí nesmrtnosti
465 volil chladnokrevný skok do řěřavé Etny.
Práva zvolit si smrt ať básník požívá volně,
vždyť záchrana toho, kdo nechce žít, je totéž co vražda.
Klidně ho vytáhni – skočí tam zas: ten nepřijme statut
smrtelníka a myšlenku na skvělou smrt nikdy nevzdá...
470 Záhadou zůstává, proč vyrábí verše... Snad za trest,
že kdysi zneuctil otcovský popel? Troufl si zprznit
posvátné místo, kam udeřil blesk? Avšak blázen je jistě,
a začne-li s recitací, vše prchá – se znalcem laik – jak
před krutým medvědem, jenž rozlomil mříž a je volný.
475 Jak jednou tě lapí, čte ti a čte, dokud dýcháš –
jak pijavka, která nepustí dřív, než je kulatá krví..